

The author analyzes the current legislation regarding authorization for removing information from the transport telecommunications networks. Also the author of recommendations concerning the preparatory phase of the removing information from the transport telecommunications networks.

Key words: operatively search activity, removing information from the transport telecommunications networks, operative and investigation action, corruption acts, bodies of judicial authority.

Отримано 17.09.2013

УДК 343.214:340.132.642

В. Г. ЯВОРСЬКА

Вікторія Григорівна Яворська, кандидат юридичних наук, доцент Львівської комерційної академії

ПРИЧИНИ НЕДОЛІКІВ МОВИ АКТИВ СУДОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Немає сумніву, що понятійний апарат будь-якого закону, в тому числі й Кримінального кодексу (далі – КК), свідчить про ступінь його досконалості. Акти судового тлумачення, спрямовані на забезпечення єдності застосування кримінального законодавства (далі – акти судового тлумачення), які видаються для роз'яснення законодавства, мають певні мовні неточності та помилки у зв'язку з тим, що насамперед їх має КК України. виправити їх можливо, проте лише після того, як це буде зроблено у КК. Кодифікація кримінального законодавства завершилася, але єдності термінології у КК України законодавець не досягнув.

Мета дослідження – визначення причин недоліків мови актів судового тлумачення. Досягнення мети передбачає завдання: назвати вимоги до мови актів судового тлумачення; уточнити недоліки мови актів судового тлумачення; шляхи вдосконалення мови актів судового тлумачення.

Питання вимог до мови законодавства досліджували Д. А. Керімов, Є. В. Фесенко, С. П. Кравченко, Б. П. Спасов, З. А. Тростюк. Проте, питання недоліків мови актів судового тлумачення в літературі не висвітлюється, відсутні пропозиції подолання недоліків.

Всі дослідження щодо мови законодавства можна розподілити на дві основні групи. Перша – критичні оцінки мови нормативно-правових актів, в окремих випадках із з'ясуванням, в чому проявляються недоліки. Друга група – позиції з приводу вимог до мови нормативно-правових актів.

Зупинимося на недоліках мови актів судового тлумачення. М. Д. Шаргородський зазначав, що слово закону повинно з максимальною точністю виражати думку законодавця¹. М. І. Мельник підкреслював, що роз'яснення закону має бути правильним, чітким і зрозумілим². Н. О. Горб підтримує позицію М. І. Хавронюка, який вважає, що для того, щоб кримінальний закон розумівся і застосовувався хоча б приблизно однаково, він сам собою повинен бути настільки зрозумілим, щоб у його тлумаченні необхідності не виникало³.

Окресливши основні вимоги щодо мови нормативно-правових актів, спробуємо їх спроекувати на акти судового тлумачення. Особливістю мови актів судового тлумачення, на нашу думку, є поєднання таких рис: специфічний характер; інтерпретаційний характер; поєднання мови різних галузей права.

М. Богославська вказує, що юридична мова охоплює декілька видів мови права: мову закону, наукову юридичну мову, судову мову, мову публіциста-правознавця, адміністративно-правову мову, мову кримінального права, мову цивільного права, мову криміналістики, а також інші⁴.

Мова актів судового тлумачення, на нашу думку, також охоплює декілька видів мови права – мову кримінального права, мову кримінально-процесуального права.

В. Д. Титов, О. В. Марченко, С. Острога, Ж. О. Павленко вказують, що неясність простежується в трьох аспектах: недостатній визначеності; недостатній точності тих або інших слів і виразів у нормативному акті; неповноті норми⁵.

Практичні недоліки мови роз'яснень впливають на застосування законодавства.

У п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду (далі – ВС) України «Про судову практику у справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26 квітня 2002 № 4 вказано, що: «Під незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також прекурсорів потрібно розуміти будь-які оплатні чи безоплатні форми їх реалізації...»⁶. Тлумачні словники під збутом розуміють «продаж готової продукції або сировини». Тому небезпідставно З. А. Тростюк пропонує під цим терміном розуміти лише оплатні форми відчуження⁷. З цієї пропозицією важко не погодитися, адже вона ґрунтується на загальному підході.

О. О. Васильцева вказує на неточність формулювання ст. 219 КК України, а саме на термін «банкрутство», а не «фінансова неспроможність»⁸. У ст. 219 КК є таке формулювання: «Доведення до банкрутства,

тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином-засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди»⁹.

З цієї статті можна зробити висновок, що банкрутство і неспроможність – це однакові поняття. У п. 20 постанови Пленуму ВС «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» від 25 квітня 2003 р. № 3 також застосовується термін «банкрутство». У постанові потрібно уточнити поняття «банкрутство» і розмежування з «неспроможністю».

Окремі постанови не містять роз'яснення термінів, дефініції яких необхідні для правозастосувача. У Постанові Пленуму ВС України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля» від 10 грудня 2004 р. № 17 немає роз'яснення терміну «довілля», хоча цей термін функціонує в мові і в словниках з 1943 р.¹⁰.

Причини недоліків у мові актів судового тлумачення, на нашу думку, такі:

1. Недоліки мови кримінального законодавства відображаються у мові актів його тлумачення. Про недоліки мови постанов Пленуму ВС України можна говорити тільки у зв'язку з мовою законодавства, яке має суттєві недоліки і недоопрацювання, хоча досліджується більше, ніж мова постанов. Уточнити або додати окремі слова до норми законодавства необхідно, адже під час точного перенесення норм КК в окремих постановах спостерігається невідповідність юридичного та логічного змісту. Так, наприклад, у п. 6 Постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 3 червня 2005 р. № 7 вказано: «Примусові заходи медичного характеру можуть застосовуватися до засудженої обмежено осудної особи також при звільненні її від покарання в разі, коли вона під час його відбування захворіла на психічну хворобу»¹¹. Така неточність пов'язана з законодавством, адже ст. 84 КК називається «Звільнення від покарання за хворобою». Як відзначає Б. О. Кириш, стаття іменується так, проте передбачає не тільки звільнення від покарання, але й звільнення від відбування покарання¹².

2. Неоднакове вживання понять у законодавстві та актах тлумачення. Ст. 91 КК має назву «Зняття судимості». Проте у ній ідеться не про зняття судимості, а про дострокове зняття судимості, що вказує на необхідність приведення її назви у відповідність зі змістом. У п. 9 Постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» від 26 грудня 2003 р. № 16 вказано: «Роз'яснити судам, що можливе зняття лише непогашеної судимості»¹³. Тобто зняття судимості може бути лише достроковим і Пленум це роз'яснює. Проте у тому ж пункті зазначено: «Зняття судимості є правом, а не обов'язком суду. Тому, якщо з урахуванням обставин справи суд дійде висновку, що особа не довела свого виправлення, він вправі відмовити у достроковому знятті судимості»¹⁴. В одному абзаці Пленум вжив «зняття судимості» та «дострокове зняття судимості», а це свідчить про те, що не приділяється уваги однаковому вживанню слів у тексті постанови.

3. Використання термінів, які не мають відношення до сутності роз'яснення. Наприклад, у п. 3 Постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 3 червня 2005 р. № 7 вказано: «Роз'яснити судам, що неосудність та обмежена осудність є юридичними категоріями, а тому визнання особи неосудною чи обмежено осудною належить виключно до компетенції суду»¹⁵. Незрозумілим є використання слова «категорій», які прямого відношення до обов'язковості вирішення питання судом не мають.

4. Повторення тексту норм нормативно-правових актів. У п. 3 Постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 3 червня 2005 р. № 7 вказано: «Суди повинні критично оцінювати зазначені висновки з точки зору їх наукової обґрунтованості, переконливості й мотивованості, оскільки є доказами у справі, які не мають наперед установленної сили, не є обов'язковими для суду, але незгода з ними має бути вмотивована»¹⁶. Повторюється норма КПК.

5. Штучне ускладнення тексту. У п. 20 Постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 3 червня 2005 р. № 7 вказано: «у випадку, передбаченому ч. 6 ст. 94 КК, обов'язок забезпечити такій особі психіатричний лікарський нагляд покладається не на психіатричний заклад, а безпосередньо на родичів чи опікунів, а тому не є примусовим наданням психіатричної допомоги чи примусовим лікуванням»¹⁷. Вказується, що не передбачено обов'язкового лікарського нагляду, тому зрозуміло, що лікарський нагляд покладається на родичів чи опікунів.

Особливою проблемою щодо законодавства є питання термінології актів судового тлумачення.

С. В. Землюков виокремлює такі аспекти правильного використання термінології, які поширюються і на її використання в актах судового тлумачення: однозначність і точність термінів; дотримання логічних і техніко-юридичних правил¹⁸.

Проте цих правил дотримуються не завжди. У п. 4 Постанови Пленуму ВС України «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 р. № 10 вказано: «Дії, що супроводжувалися погрозами вбивством, завданням побоїв, заподіянням тілесних ушкоджень, вчинені винним щодо членів сім'ї, родичів, знайомих і викликані особистими неприязними стосунками, неправильними діями потерпілих тощо, слід кваліфікувати за статтями КК, що передбачають відповідальність за злочини проти особи». Як хуліганство зазначені дії кваліфікують лише в тих випадках, коли вони були поєднані з очевидним для винного грубим порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства та супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом. У п. 5 Постанови дається роз'яснення понять «особлива зухвалість» та

«винятковий цинізм»¹⁹. З роз'яснень, які надані, важко провести чітке розмежування між хуліганством і злочинами проти особи, адже зміст дій, які описані у п. 4 та п. 5 Постанови, подібний. Отже, є невідповідність застосування термінології з точки зору логіки.

І. В. Осика зазначає, що однією з важливих складових процесу уніфікації законодавства є термінологічна обробка нормативно-правових актів. Пропонує здійснити правову стандартизацію як закріплення порядку чи переліку уніфікованих термінів²⁰.

Така пропозиція є актуальною, тому що у постановах Пленуму ВС роз'яснюються терміни, значення яких не наводиться у КК, роз'яснення виходять за межі значення цих термінів. Під час стандартизації буде внесена чіткість у законодавство і тим самим – у роз'яснення.

Основними шляхами поліпшення мови закону, а відтак й інших актів, в тому числі й актів судового тлумачення, в літературі пропонується: науковий підхід; професійне володіння правничою технікою; досконале володіння мовою-лексикою, граматику, морфологією, синтаксисом; використання методів аналізу і синтезу, логіко-мовного, формально-логічного, аналогії, герменевтики; утворення спеціальних редакційних комісій, до складу яких входять лінгвісти, юристи, соціологи, фахівці з ЕОМ; підвищення загальної культури законодавця; проведення соціологічних досліджень, з'ясування недоліків мови закону²¹.

На нашу думку, основним способом усунення недоліків у мові актів судового тлумачення є уніфікація термінів.

Вдосконалення актів судового тлумачення можна здійснити також через:

1. Вдосконалення процесу їх підготовки. Адже в Україні досі немає закону, який би регламентував питання щодо забезпечення оптимізації юридичної техніки. До закону «Про нормативно-правові акти України» слід додати питання мовного аналізу текстів нормативно-правових актів, зокрема загальні засади, вимоги до мови, усунення недоліків²².

2. Підтримуємо позицію про доцільність прийняття Закону «Про тлумачення та конкретизацію правових норм в Україні», що підтримує Т. Подорожна та Ю. Власов²³.

3. Слід вдосконалити діяльність з однакового вживання термінів у нормативно-правових актах. Точне й однакове вживання термінів забезпечує Українська комісія з питань правничої термінології²⁴.

До певних практичних пропозицій щодо вдосконалення мови актів судового тлумачення можна вважати:

а) важливою і своєчасною є пропозиція Ю. Л. Власова про доцільність прийняття закону про тлумачення і конкретизацію правових норм²⁵;

б) пропозицію Л. І. Чулінди про доцільність закріплення у законодавстві правил юридико-лінгвістичного тлумачення²⁶;

в) підвищення ефективності діяльності Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України, на базі якого організовано роботу української школи нормопроектувальників²⁷.

Можливо викладені пропозиції виглядають дещо утопічно, проте, акти судового тлумачення потрібні як для науки, так і для правозастосовної практики. І чим досконаліші вони будуть, тим менше помилок буде допускатись судами під час вирішення кримінальних справ, а отже тим вищою буде ефективність забезпечення прав і свобод людини як одного з основних завдань держави. На сучасному етапі питання недоліків мови актів судового тлумачення потребують досліджень з цього приводу.

¹ Шаргородский М. Д. Техника и терминология уголовного закона / М. Д. Шаргородский // Советское государство и право. – 1948. – № 1. – С. 64.

² Мельник М. І. Загальні проблеми коментування кримінального закону / М. І. Мельник // Життя і право. – 2004. – № 3. – С. 57.

³ Горб Н. Термінологічні проблеми застосування статті 297 КК України / Н. Горб // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 4. – С. 110.

⁴ Богославська М. Юридична мова і мова судових експертів / М. Богославська // Право України. – 2008. – № 7. – С. 72.

⁵ Титов В. Юридична герменевтика з погляду сучасної формальної логіки / В. Титов, О. Марченко, С. Острога, Ж. Павленко // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 1. – С. 167.

⁶ Про судову практику у справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 4 (32). – С. 12.

⁷ Тростюк З. А. Проблеми тлумачення окремих кримінально-правових понять у коментарях КК України / З. А. Тростюк // Проблеми коментування кримінального закону: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Львів, 2004. – С. 258.

⁸ Васильцева О. О. Співвідношення термінів у контексті кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за доведення до банкрутства / О. О. Васильцева // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2003. – № 2. – С. 64.

⁹ Кримінальний кодекс України. – К.: Велес, 2005. – 152 с. (Офіц. док.).

¹⁰ Непийвода В. Проблеми вдосконалення української термінології у галузі екологічного права / В. Непийвода // Право України. – 2003. – № 11. – С. 78.

¹¹ Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: [навч. посіб.] / [укл. Б. О. Кириць]. – Львів: ПАІС, 2005. – С. 92, 87.

¹² Кириць Б. О. Деякі зауваження щодо загальної частини Кримінального кодексу України 2001 р. / Б. О. Кириць // Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства): матеріали наук.-практ. конф. – Львів, 2003. – С. 169.

¹³ Там само.

¹⁴ Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: [навч. посіб.] / [укл. Б. О. Кириць]. – Львів: ПАІС, 2005. – С. 92, 87.

¹⁵ Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005 р. № 7 // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 6 (58). – С. 6, 9.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Землюков С. В. Об одном аспекте совершенствования уголовно-правовой терминологии / С. В. Землюков // Советское государство и право. – 1988. – № 9. – С. 80–81.

¹⁹ Про практику у справах про хуліганство: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 10 // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 2 (78). – С. 5.

²⁰ Осика І. В. Роль уніфікації в систематизації законодавства / І. В. Осика // Вісник Запорізького національного університету. – 2005. – № 2. – С. 27–28.

²¹ Кравченко С. П. Мова як фактор правоутворення та державотворення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / С. П. Кравченко. – Одеса, 2000. – С. 12–13.

²² Ольховський Б. Деяко про нормотворчість у сучасних умовах / Б. Ольховський, Є. Ольховський // Віче. – 1995. – № 8. – С. 11.

²³ Подорожна Т. Законодавчі дефініції як різновид тлумачення: теоретико-правовий аспект / Т. Подорожна // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 11. – С. 134.

²⁴ Галантич М. Колізія нормативних актів: вимушений шлях розвитку права / М. Галантич // Право України. – 1996. – № 6. – С. 35.

²⁵ Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів: [монографія] / Л. І. Чулінда. – К.: Атіка, 2006. – С. 125, 135.

²⁶ Там само.

²⁷ Кельман Л. М. Правозастосування як складова частина механізму правового регулювання / Л. М. Кельман // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – 2004. – Випуск 26. – С. 47.

Резюме

Яворська В. Г. Причини недоліків мови актів судового тлумачення, спрямованих на забезпечення єдності застосування кримінального законодавства

Досліджуються причини недоліків у мові актів судового тлумачення, помилки термінології в актах судового тлумачення, покращення актів судового тлумачення, спрямованих на забезпечення єдності застосування кримінального законодавства.

Ключові слова: мова актів судового тлумачення, недоліки мови актів судового тлумачення, терміни актів судового тлумачення, мова законодавства, юридико-лінгвістичне тлумачення.

Резюме

Яворская В. Г. Причины недостатков языка актов судебного толкования, направленных на обеспечение единства применения уголовного законодательства

Исследуются причины недостатков в языке актов судебного толкования, ошибки терминологии в актах судебного толкования, улучшения актов судебного толкования, направленных на обеспечение единства применения криминального законодательства.

Ключевые слова: язык актов судебного толкования, недостатки языка актов судебного толкования, сроки актов судебного толкования, язык законодательства, юридико-лингвистическое толкование.

Summary

Yavorska V. Reasons of lacks of language of acts of judicial interpretation, directed on providing of unity of application of criminal legislation.

Reasons of defects are investigated in the language of acts of judicial interpretation, error of terminology in the acts of judicial interpretation, improvement of the acts of judicial interpretation, sent to ensuring uniformity application of criminal legislation.

Key words: language of acts of judicial interpretation, lacks of language of acts of judicial interpretation, terms of acts of judicial interpretation, language of legislation, jurassic wildly linguistic interpretation.

Отримано 12.09.2013